

Prof. zw. dr hab. Stanisław Palka

Recenzja osiągnięć naukowych i rozprawy habilitacyjnej Martyny Pryszmont pt. „Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem”

Martyna Pryszmont swój rozwój naukowy i nauczycielski związała z Uniwersytetem Wrocławskim – tu w 2003 roku uzyskała tytuł zawodowy magistra pedagogiki, zaś w roku 2008 stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki, od stycznia 2008 roku zatrudniona jest na stanowisku adiunkta w Zakładzie Edukacji Dorosłych i Studiów Kulturowych w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, zaś od 2016 roku prowadzi Pracownię Metodologii Badań nad Edukacją w tym Instytucie.

Zarówno w swojej pracy magisterskiej, jak i doktorskiej związała tematykę z pedagogiką szkoły wyższej, treści pracy doktorskiej zatytułowanej „*Ukryty program edukacji akademickiej z perspektywy studentów, doktorantów i pracowników naukowo – dydaktycznych*” wykorzystała w opublikowanej we Wrocławiu w 2010 roku publikacji książkowej pt. „*Ukryty program edukacji akademickiej*”, zawierającej elementy podstaw teoretycznych, opisu metodologii badań własnych, analizy wyników tych badań. Godne uwagi jest to, że Autorka przygotowując się do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego obrała inne pole poznawcze: związane z pedagogiką dorosłych, w nim z procesem macierzyństwa i refleksjami nad empirycznymi badaniami jakościowymi nad macierzyństwem, zatem nie kontynuowała rozwijania zagadnienia ukrytego programu edukacji, to jest – moim zdaniem – godne pozytywnej oceny.

Po tym wprowadzeniu przechodzę do analizy i oceny osiągnięć oraz rozprawy habilitacyjnej Martyny Pryszmont kierując się wymaganiami z Ustawy z 20 lipca 2018 roku odnoszącymi się do stopnia doktora habilitowanego.

W pierwszej kolejności zwracam uwagę na monografię naukową **Doktor** Martyny Pryszynt pt. *„Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem”*. Podstawowy tytuł *„Metodologia jako sztuka wyjścia”* jest niejasny, wieloznaczny. Po pierwsze Autorka we „Wprowadzeniu” na stronie 13 pisze: *„Odwołanie się w tytule do słowa >>wyjście<< jest zwróceniem uwagi na fakt, iż metodologia badań nad edukacją, szczególnie w Polsce, jest na etapie przemian w swoim rozwoju, co ma niewątpliwy wpływ na rozwój dyscypliny naukowej pedagogiki. Jednocześnie mowa tu o pewnym procesie poszukiwania takich ujęć i rozwiązań metodologicznych, tj. paradygmatów, podejść, metod, technik, narzędzi badawczych itp., które dają możliwość poznawania zmieniającego się świata społecznego i docierania do wciąż nowych źródeł wiedzy o życiu ludzi.”*. Jeżeli tak pojmuje „wyjście” w „metodologii badań nad edukacją” a w szerszym wymiarze w „metodologii pedagogiki” oraz „metodologii badań pedagogicznych” w ślad za tym do „metodologii pedagogiki dorosłych” i „metodologii badań w pedagogice dorosłych” a z tą metodologią badań wiąże się analizowana monografia, to raczej użyteczniejsze byłoby słowo „wejście” a nie „wyjście”, metodologia ma coraz precyzyjniej i głębiej wchodzić w świat złożonych faktów, zjawisk i procesów, w celu docierania do prawdy. Po drugie: Autorka używa „metodologia jako sztuka”, pisze w tymże „Wprowadzeniu” na stronach 14 - 15: *„W niniejszej publikacji chciałabym skoncentrować się na scharakteryzowaniu i nakreśleniu perspektywy poznawczej polegającej na zintegrowaniu metodologii badań i sztuki, biorąc pod uwagę powyższe ujęcia wskazujące na różne role, jakie może odgrywać połączenie tych dwóch dziedzin.”*, „metodologia” w pedagogicznych badaniach empirycznych może być spożytkowana do badania sztuki ale stanowi odrębną dziedzinę, sztuka jest też odrębną dziedziną i połączenie tych dwóch odrębnych, autonomicznych dziedzin jest chybione. Na przykład próby wiązania „dydaktyki ogólnej” ze „sztuką nauczania” nie oznaczały wiązania dydaktyki jako nauki ze sztuką, lecz określały wysoki kunszt działań w praktyce kształcenia, ta praktyka jest obiektem badań dydaktycznych.

W związku z powyższymi uwagami przyjmuję, że monografia de facto jest o tytule (obecnym już jako podtytuł) *„Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w*

andragogicznych studiach nad macierzyństwem” i to jest właściwie wyartykułowana zawartość treściowa monografii, jest w niej wskazanie na więzi badań naukowych z praktyką pedagogiczną (co jest pożądane w naukach pedagogicznych), jest powiązanie ze szczegółową nauką pedagogiczną, którą jest pedagogika dorosłych (andragogika) i w jej obszarze wyłoniona jest jedna z najbardziej istotnych poznawczo i praktycznie zmiennych, którą jest „macierzyństwo”, chociaż w „Podsumowaniu” na stronie 238 Martyna Pryszmont stwierdza, że „*Macierzyństwo jest fenomenem i zjawiskiem, które ze względu na podmiotowy charakter trudno zdefiniować.*”, zaś dalej na tej samej stronie dodaje, że „*macierzyństwo jest doświadczeniem na tyle złożonym, biorąc pod uwagę czas, okoliczności i wydarzenia, iż trudno określić jego granice.*”. Mimo tych trudności z definiowaniem i wyznaczaniem granic podjęła się badania tego „czegoś” i postąpiła właściwie.

Zasadnicze elementy strukturalne rozprawy są zgodne z wymaganiami stawianymi pracom naukowym z pedagogiki, są w niej: część teoretyczna, część metodologiczna, część zawierająca analizę wyników badań i wnioski dla praktyki, ponadto są w niej „Wprowadzenie”, „Bibliografia”, „Aneks” oraz spisy tabel, fotografii, rysunków, plakatów i albumów. Niżej odnoszę się do kluczowych składników tej monografii naukowej.

Część teoretyczna składa się z dwóch rozdziałów.

Pierwszy rozdział, relatywnie krótki (s. 19 – 49), „1. Sztuka metodologii” rozwija wzmiankowany przeze mnie wyżej wątek wiązania metodologii (metodologii badań jakościowych) ze sztuką i do tego wcześniej się krytycznie odniosłem (w tym rozdziale godny uwagi jest fragment dotyczący zagadnienia etyki badań jakościowych!). Martyna Pryszmont poświęca uwagę metodologii ale wybiórczo potraktowała dobór literatury przedmiotu, gdyby w przyszłości wróciła do tego tematu, to czytelnik by oczekiwał odniesień do metodologii pedagogiki, metodologii badań pedagogicznych, do pedagogiki jako nauki społecznej i humanistycznej i ze zwrotem w stronę pedagogiki humanistycznej jako terenu badań jakościowych, do tego trzeba jednak wykorzystać treści większej liczby publikacji, zwłaszcza w języku polskim.

Drugi, większy rozdział (s. 51 – 117), „2. Inter- i transdyscyplinarne źródła dyskursu nad macierzyństwem” jest bogaty informacyjnie, dobrze formalnie ułożony, dający świadectwo dobrego przygotowania Autorki do pracy naukowej, do napisania ocenianej monografii, do analiz i rozważań nad źródłami wiedzy o macierzyństwie (Autorka używa modnego w ostatnich latach w pracach pedagogicznych słowa „dyskurs”). Autorka ma doświadczenia i naukowe i macierzyńskie, co wzmacnia poznawczy i emocjonalny przekaz. Czytelnik zyskuje uporządkowany wywód na temat podstaw macierzyństwa zarówno biologicznych, jak i społeczno – kulturowych (tu zwraca uwagę na całościową socjalizację kobiet do ról matek) oraz psychologicznych (w odniesieniu do wewnętrznego świata matki), dowiaduje się czytelnik o „mikroświatach uczenia się matek” (uczenia się formatywnego, transformatywnego, w kontekście egzystencjalnym i biograficznym). Martyna Pryszmont podnosi rangę biograficznych pierwiastków w edukacji człowieka dorosłego, pisze, iż *„Biograficzne aspekty obecne są zarówno w różnorodnych teoriach uczenia się dorosłych, jak i wiele elementów różnych teorii uczenia się obecnych jest w biograficznym uczeniu się.”* (s. 117). Taka pogłębiona, wieloaspektowa analiza procesu macierzyństwa jest dobrą podstawą do podejmowania projektowania badań, realizowania badań oraz analizowania i interpretowania wyników badań a to Autorka czyni w kolejnym rozdziale „3. Podejścia i strategie badań nad macierzyństwem. W stronę metodologii inicjujących uczenie się dorosłych” (s. 119 – 207).

Godne dużego uznania jest to, że Autorka nie ograniczyła się do analizy treści (przetwarzania) dzieł odnoszących się do macierzyństwa (a taki sposób uprawiania pedagogiki jest dość często stosowany w dziełach różnych autorów), lecz podjęła się złożonych badań empirycznych prowadzonych w latach 2012 – 2017, służących realizacji 5 projektów badawczych poświęconych problematyce macierzyństwa z cyklu „Mikroświaty macierzyństwa”, były to badania zespołowe kierowane przez Autorkę. Złożone badania prowadzone były w sposób dobrze przemyślany, przy stosowaniu kilku podejść w większości wspartych na metodzie wywiadu: przede wszystkim biograficznych i autobiograficznych oraz, co jest nowym elementem – podejścia posługującego się sztuką, w toku badań poza wywiadem stosowana była

analiza dokumentów, analiza treści, wykorzystywane były plakaty, eseje, etiudy filmowe, albumy. Szczegółowy opis metodologii badań zawarty jest w podrozdziale „*3.1. Mapa badań własnych*”. Esencja tych badań zawarta jest w następujących informacjach: „*Wszystkie projekty miały określony przeze mnie wspólny obszar zainteresowań badawczych, cele, problemy badawcze, metodologie badań złożonych z następujących podejść badawczych: biograficznego, autobiograficznego i auto/biograficznego, posługującego się sztuką oraz strategii badawczych z użyciem form werbalno – wizualnych. Efekty badań, tj. plakaty, eseje autobiograficzne, etiudy filmowe oraz albumy przygotowywane były zgodnie z ustaloną przeze mnie koncepcją.*” (s. 120). Autorka podjęła badania empiryczne jakościowe, więcej danych by zebrała, gdyby zastosowała badania ilościowo – jakościowe, jednak użyteczne byłyby dane o liczbie, wieku, wykształceniu, liczbie dzieci badanych matek, o miejscowościach i miejscu badań, dowiadujemy się jednak, że dobór matek był dobrze przemyślany, uwzględnione były m.in. matki samotne, bezdomne, romskiego pochodzenia, doświadczone przemocą, to był dobry pomysł badawczy. Interesujące poznawczo są kolejne podrozdziały zbierające owoce badań:

a) „*3.2. Podejścia z wykorzystaniem biografii*”, tu Autorka w sposób pogłębiony, z odniesieniem do licznych przykładów badań prowadzonych przez inne autorki i innych autorów ale ze wskazaniem obszarów badań własnych, dokonuje analizy badań biograficznych (związanych z opisem przez badacza życia konkretnego człowieka), autobiograficznych (związanych z opisem własnego życia przez badane osoby) oraz – co jest swoistego rodzaju innowacją metodologiczną – auto/biograficznych (wiązących badania biograficzne z autobiograficznym). Pragnę dodać ze swej strony, że istotnym składnikiem takich badań biograficznych i autobiograficznych przy opisie toku życia określonego człowieka jest wyznaczenie przełomowych, istotnych dla niego zdarzeń życiowych, które w autobiografii czyni ten człowiek, w biografii czyni to badacz, zaś w wiązaniu obu pozycji ocennych życiowo realizuje się auto/biografia stwarzająca dodatkowe szanse uzyskiwania danych poznawczych realnych lub hipotetycznych albo realno – hipotetycznych.

b) „3.3. Podejście z wykorzystaniem biografii inicjujące edukację dorosłych. W kierunku badań postępujących się sztuką”, ten podrozdział wzbogaca naukową refleksję z pedagogiki dorosłych, bowiem zwrócona jest w nim uwaga czytelników na możliwości inicjowania uczenia się osób dorosłych przez badania biograficzne, autobiograficzne i auto/biograficzne (zatem pobudzania tych osób do „samokształtowania”) – związane z realizowaniem czynności badawczo – edukacyjnych, czynności wykonywanych przy pomocy działań artystycznych z wybranych form sztuki takich jak plakat, esej autobiograficzny, album, etiuda filmowa. Rzecz dotyczy „uczenia się z własnej biografii”, „uczenia się z biografii innych osób”. Autorka dobrze to ilustruje danymi z badań własnych, odnoszących się do doświadczeń macierzyństwa. Te dane szczegółowo opisuje w następnym podrozdziale (3.4.).

c) „3.4. Strategie z użyciem form werbalno- (audio)wizualnych”, w tym podrozdziale Autorka rozwija wątki wykorzystywania plakatu (jako narzędzia komunikowania się), fotografii albumowych, eseju „Moja autobiografia”, etiudy filmowej. Sposoby wykorzystania tych strategii zawierają się w ostatnim podrozdziale (3.5).

d) „3.5. Kryteria analizy narracji werbalno- (audio)wizualnych”, użyteczne poznawczo są tu propozycje analizy danych pierwotnych (surowych danych jakościowych) i analizy danych wytworzonych (analizy zgromadzonych dokumentów poddanych analizie treściowej).

Dobrze dopełnia zestaw podstawowych składników monografii rozdział „4. O stawianiu się matką – wybrane refleksje z inicjatywy badawczej pt. >>Mikroświaty macierzyństwa<<”. Autorka pisze: *„W opisywanej inicjatywie badawczej >>Mikroświaty macierzyństwa<< wzięło udział wiele kobiet, które opowiedziały o swoich doświadczeniach macierzyństwa. Celem było zebranie tych historii i tym samym zobrazowanie różnorodności doświadczeń macierzyńskim kobiet. Co ważne, historie te ukazują kobiety w różnych sytuacjach życiowych kształtujących ich obszary doświadczania macierzyństwa.”* (s. 209). Dokonuje interesującej analizy zgromadzonych danych z pozycji wnikliwej obserwatorki wykorzystującej orientację

psychologiczną, społeczno - kulturową, biologiczną fenomenu „stawiania się matką”, wywody ilustruje licznymi cytatai z wypowiedzi badanych matek, jednak potrafi krytycznie ocenić swoje przedsięwzięcie badawcze, to warto docenić. W „Zakończeniu” Autorka zachowuje też krytycyzm pisząc: „*Kończąc swoje rozważania, chciałabym podkreślić, iż zarówno podjęte wątki metodologiczne, jak i wybrana problematyka wraz z przedstawionymi refleksjami z praktyki badawczej i edukacyjnej, są w pewnym sensie niepełne, niedokończone i inicjują pogłębioną dyskusję w tych obszarach.*” (s. 244) i w końcowym zdaniu ponownie to podkreśla: „*...przedstawione badania uznać można jako niedokończone, poszukujące wciąż nowych perspektyw w przybliżaniu doświadczeń macierzyńskich kobiet i tym samym otwarte na nowe praktyki badawcze, społeczne i edukacyjne.*” (s. 245).

Pragnę zwrócić uwagę na już duży zestaw pozycji książkowych i artykułów zawarty w „Bibliografii” na stronach 247 – 263, mieszczą się w tym zestawie także publikacje w języku angielskim.

Monografię Martyny Pryszmont „*Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem*” oceniam pozytywnie, wnosi ona znaczący wkład w rozwój pedagogiki dorosłych zarówno w zakresie wiedzy teoretycznej, jak i – w dużym stopniu – w rozwój metodologii jakościowych badań andragogicznych, rozwija wiedzę o podstawowej zmiennej pedagogiki dorosłych, którą jest „macierzyństwo”, zastosowana metodologia badań może być użyteczna jako model postępowania badawczego różnorodnych zmiennych zarówno w pedagogice dorosłych, jak i innych szczegółowych naukach pedagogicznych.

W wymaganiach ustawowych określone jest wskazanie cyklu „*powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopiśmie naukowych...*”. Martyna Pryszmont nie sporządziła – na oddzielnej stronie – takiego zwięzłego cyklu, natomiast dostarczyła spisu artykułów opublikowanych po uzyskaniu stopnia doktora w formach: 22 rozdziałów w monografiach naukowych opublikowanych w Polsce, tu w znacznej części we Wrocławiu i 21 artykułów naukowych opublikowanych

głównie w polskich czasopismach. To dość znaczny liczbowo zestaw, śladowe są teksty opublikowane za granicą.

Uwagę zwracają dwie prace zbiorowe pod redakcją Martyny Pryszmont – Ciesielskiej, związane pośrednio i bezpośrednio z tematyką rozprawy habilitacyjnej:

- „*Macierzyństwo w relacjach auto/biograficznych i fotografiach kobiet*” (Wrocław 2013, Oficyna Wydawnicza ATUT), tu są autorstwa Martyny Pryszmont – Ciesielskiej zarówno rozdział wprowadzający, określający metodologiczne podstawy projektu badawczego, jak i 3 artykuły oparte na analizie wyników badań;

- „*Macierzyństwo unplugged w badaniach inspirowanych sztuką. W kierunku refleksyjnej praktyki badawczej*” (Wrocław 2016, Oficyna Wydawnicza ATUT), w tej pracy zbiorowej są artykuły Autorki zarówno w formie wprowadzenia i ukazania podstaw metodologicznych projektu badawczego, jak i oddzielnego artykułu „*Drogi, bezdroża samotnego i bezdomnego macierzyństwa*”.

Martyna Pryszmont opublikowała w czasopismach naukowych artykuły w znacznej części związane z jej doświadczeniami poznawczymi i metodologicznymi zdobytymi w toku przebytej drogi naukowej do rozprawy habilitacyjnej, są to m.in. spostrzeżenia i wskazówki metodologiczne związane z problematyką macierzyństwa. Przykładem jest tekst:

- „*Macierzyństwo w perspektywie kobiet podejmujących aktywność naukowo – dydaktyczną – trzy narracje*” („Edukacja Dorosłych” 2011, nr 2).

Niektóre artykuły odbiegają od takiego ścisłego powiązania ze wspomnianą problematyką. Tu zwracają uwagę artykuły:

- „*>>Świat społeczny w kalejdoskopie<<, czyli o usytuowaniu badacza w badaniach jakościowych*” („Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja”, 2014);

- „*Badacz wobec doświadczeń dorosłych w kontekście biograficznej perspektywy badawczej*” („Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne”, Numer 2017);

oraz artykuł w języku angielskim (współ z Joanną Anną Golonką – Legut):

- „*Researcher and experiences of adults in biographical research – based on andragogical projects*” (“International Journal of Lifelong Education” 2018, Vol. 37.

Martyna Pryszmont nie wskazała dorobku określonego w wymaganiach ustawowych jako „*zrealizowane oryginalne osiągnięcie projektowe, konstrukcyjne...*”. Co się tyczy wymagania „*istotnej aktywności naukowej (...) realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej (...) w szczególności zagranicznej*”, to można uznać, że prawdopodobnie w jakimś stopniu było ono spełnione w Wyższej Szkole Humanistyczno – Ekonomicznej” w Brzegu, gdzie w latach 2008 – 2013 Martyna Pryszmont była zatrudniona na stanowisku adiunkta oraz to, że jako doktorantka uczestniczyła w Programie Sokrates – Erasmus w 2006 roku w Roskilde University w Danii. Jednak Martyna Pryszmont wiąże swoją aktywność naukową głównie ze środowiskiem pedagogicznym Wrocławia, raczej nie wykazuje aktywności naukowej z uczelniami lub towarzystwami naukowymi za granicą Polski, być może pójdzie tym szlakiem w następnych, kolejnych latach kariery naukowej, tym bardziej, że jest członkinią Transdyscyplinarnej Sieci Badaczy Jakościowych oraz Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego.

Martyna Pryszmont, po uzyskaniu stopnia doktora, m.in. uczestniczyła w formach wygłaszania referatów, dawania głosów w dyskusji, prezentowania posterów w 44 konferencjach i seminariach, w tym w tylko jednej konferencji zagranicznej (Praga, 2018 rok, temat ogólny: „*New trends and research challenges in pedagogy and andragogy*”), uczestniczyła jako kierowniczka lub uczestniczka w kilkunastu polskich projektach badawczych, pełniła rolę promotorki pomocniczej w jednym przewodzie doktorskim zamkniętym, pełni taką rolę w jednym przewodzie otwartym w Uniwersytecie Wrocławskim.

Mimo wskazanych słabości w zakresie spełniania niektórych składników wymagań ustawowych jednak dostrzegam wskazane wcześniej ważne elementy dorobku Martyny Pryszmont, która w toku przygotowywania się do uzyskania

stopnia naukowego doktora habilitowanego potrafiła przenieść swoją aktywność poznawczą i badawczą z pola „Pedagogiki szkoły wyższej” na pole ważnej dziś poznawczo i praktycznie „Pedagogiki dorosłych” oraz – co według mnie jest najważniejsze – opublikowała liczącą 271 stron rozprawę habilitacyjną pt. *„Metodologia jako sztuka wyjścia. Podejścia badawcze i praktyki edukacyjne w andragogicznych studiach nad macierzyństwem”*, która stanowi znaczący wkład w rozwój „Pedagogiki dorosłych” oraz metodologii badań w tejże subdyscyplinie a pośrednio wzbogaca metodologię badań pedagogicznych (do tego dorobku można dołączyć część artykułów naukowych), w związku z tym wnoszę o dopuszczenie Martyny Pryszmont do dalszych etapów postępowania służącego uzyskaniu przez nią stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Stanisław Pałka

Kraków, 29. IV. 2021 r.